

Shiraz-Beethoven.ir

تاریخ موسیقی مطالعه سرگذشت موسیقی در خلال روزگاران گذشته تا امروز است. مانند فردی که سرگذشت زندگی خود را از تولد تا کهن‌سالی می‌نویسد، می‌توان سرگذشت موسیقی یک منطقه یا سبک خاصی از موسیقی را نیز از پیدایش آن تا به امروز بررسی کرد. در مسیر مطالعه تاریخ موسیقی دشواری‌هایی وجود دارد که بخشی از آن مربوط به منابع و مراجع است. بخشی از این منابع آثار مستقیم موسیقی هستند: آثار ضبط‌شده، پارتیتورها و نت‌نویسی‌ها، کتب و رسالات موسیقی، یادداشت‌های موسیقی‌دانان، مصاحبه‌ها، شرح‌حال‌ها و زندگی‌نامه‌هایی که توسط خود موسیقی‌دانان یا سایر موسیقی‌دانان معاصر آن‌ها نوشته شده‌اند. دانش موسیقی راهگشای خوبی برای استفاده از این آثار است. اما برای مطالعه دوران کهن‌تر، منابع این‌چنینی یا در دست نیست یا تعداد آن‌ها بسیار اندک است. به عنوان مثال، در ایران هیچ اثر ضبط‌شده‌ای قبل از دوران قاجار به دست نیامده است. یا از برخی رسالات موسیقی تنها بخش‌هایی باقی مانده است. در اینجا پژوهشگر ناچار است از منابع غیرمستقیم بهره ببرد. منابعی که موضوع اصلی آن‌ها موسیقی نیست اما می‌توانند به سبب محتویات خود به عنوان شواهدی برای مطالعه تاریخ موسیقی استفاده شوند. از جمله این منابع می‌توان به آثار

باستانی، کتیبه‌ها، نگاره‌ها، سفرنامه‌ها، کتب تاریخی، دیوان اشعار، خاطرات و تذکره‌ها اشاره کرد. مورخ موسیقی با نکته‌سنجی و موشکافی، از خلال این منابع به اطلاعاتی درباره تاریخ موسیقی دست می‌یابد و البته هنگام استفاده از این منابع به ویژگی‌ها و محدودیت‌ها و نارسایی‌های احتمالی آن‌ها توجه دارد.

هنگام استفاده از دیوان اشعار، باید الزامات شاعر در رعایت قوانین زبانی و تقیید به ردیف و قافیه را در نظر گرفت. همچنین باید توجه داشت که تاریخ سرودن شعر با واقعه‌ای که شاعر در حال توصیف آن است چقدر تفاوت دارد. آیا شاعر ویژگی‌های موسیقی زمان خود را توصیف می‌کند؟ یا آنچه می‌سراید شرح زمانه وقوع داستان است؟ یا اینکه خیال‌پردازی‌ها و اغراق‌های شاعرانه چه میزان واقعیت‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داده‌اند؟

معمولاً در سفرنامه‌ها، خاطرات و تذکره‌ها، نگارنده تنها به توصیف پدیده اکتفا نمی‌کند و تفسیرهای شخصی خود را وارد می‌کند. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که فرهنگ شخص ناظر با موضوع یا مکانی که در حال شرح آن است تفاوت دارد. هنگام استفاده از این مدارک به عنوان منابع مطالعه تاریخ موسیقی باید به وجود این‌گونه اختلاف‌ها توجه کرد.

برای بهره‌گیری از آثار باستانی، کتیبه‌ها و نگاره‌ها علاوه بر لزوم توجه به مسائل مشابه، به علوم مختلفی نیازمندیم:

* باستان‌شناسی (Archeology): برای بررسی آثار باستانی.

* شمایل‌شناسی (Iconology) یا دانش دریافت اطلاعات از تصاویر: برای مطالعه و کسب اطلاعات از نگاره‌ها، نقاشی‌ها و تمامی مدارک تصویری در دوره‌های مختلف زمانی.

* پالئوگرافی (Paleography) یا دانش قرائت خطوط باستانی: برای رمزگشایی و خواندن کتیبه‌ها، نوشته‌ها و نسخ خطی و دریافت اطلاعات از آن‌ها.

مطالعات تاریخ موسیقی نیازمند همکاری علوم مختلف در کنار موسیقی است تا نتایجی دقیق، معتبر و قابل استناد حاصل شود.

کتابی که در دست دارید بررسی تاریخ موسیقی ایران با همین رویکرد از دوران باستان تا پایان حکومت صفویه است. علت انتخاب این بازه زمانی، تغییرات بنیادین نظام ساختاری موسیقی ایران در دوره قاجار و ورود ایران به دوره مدرن در این زمان است. در واقع، این کتاب تاریخ موسیقی ایران پیشامدرن را بررسی کرده است. کتاب در پنج بخش: ایران باستان، استیلای اعراب، دوران تشکیل حکومت‌های مستقل، عصر مغول - تیموری و صفویه تنظیم شده که هر بخش شامل چندین فصل به فراخور رویدادهای موسیقی است. در ابتدای هر فصل، مفاهیم اصلی تحت عنوان «در این فصل می‌خوانیم» آمده است تا خواننده در ابتدای خوانش خود دیدی کلی از فصل پیش‌رو بیابد و به راحتی بتواند مباحث را دنبال کند. در انتها نیز، مطلبی مرتبط با فصل برای افزایش دانش و لذت بردن بیشتر از مطالعه تاریخ موسیقی آمده است. در قسمت نتیجه‌گیری، خط تاریخی و سیر تحولات هر بخش، به‌طور مختصر آورده شده تا ارتباط فصل‌ها برای خواننده مشخص‌تر باشد و با کمک گرفتن از آن بتواند خود نیز، روند تحولات موسیقی ایران را در عصر مدنظر پیگیری کند. کتاب با سخنی کوتاه درباره ورود مقوله دستگاه به موسیقی ایران خاتمه می‌یابد؛ و در انتها، پیوستی برای توضیح برخی واژگان تنظیم شده است. در فصل‌های نهم، دهم، دوازدهم و سیزدهم در خلال بیان رویدادهای تاریخ موسیقی اشاره‌ای به مباحث نظری شده است که نیاز به شرح و بسط بیشتر آن‌ها احساس می‌شود. برای اجتناب از گسستگی مطالب، توضیحات دقیق‌تر و مفصل‌تر در پایان این فصل‌ها با عنوان «توضیح

بیشتر» آمده است.

این کتاب اولین کوشش نگارنده جهت بیان مباحث گاه دشوار تاریخ موسیقی به صورتی مدون تر و زبانی ساده تر از منابع قبلی است و قطعاً خالی از اشکال نیست. هرگونه اظهار نظر، پیشنهاد و انتقاد از سوی موسیقی دانان، دانشجویان، محققان، اندیشمندان و عالمان این عرصه موجب دلگرمی و چراغی پرفروغ برای ادامه راه خواهد بود.

بر خود لازم می دانم از پروین محسن بیگی که در طی نگارش کتاب با خواندن دقیق متن و نظرات خود، مرا در درک بهتر نیاز خوانندگان یاری کرد، میترا پاکزاد به دلیل ویراستاری دقیق و مسئولانه و همسرم جلیل صادقی اشرافی برای همراهی ها و تشویق ها و انجام امور گرافیکی و تمامی کسانی که در این مسیر مرا یاری کردند تشکر و قدردانی کنم.

با ادای دین و احترام به تمامی تاریخ سازان و تاریخ نگاران موسیقی ایران که در حفظ و صیانت این میراث گران قدر کوشیده اند.

پریسا کرمی

زمستان ۱۳۹۵

Shiraz-Beethoven.ir

تصویر ۱۲- شوش، بانوی چنگ‌نواز پارتی

گوسان پارتی

گوسان‌ها نوعی دیگر از خنیاگران بزمی دوران پارت بودند و شاهدهی مهم برای رواج موسیقی در میان مردم عادی در آن زمان هستند. تمامی شواهد تا قبل از این، بیان‌کننده وجود موسیقی در بزم‌های شاهانه، آیین‌ها و جنگ‌هاست؛ اما «گوسان‌ها نقال، مرثیه‌خوان، نوازنده و آوازخوان، شاعر، حاضر در مراسم جشن و سوگواری و در عبارتی کلی‌تر، شاعران خنیاگر بودند که برخی از آنان در دربار، برای پادشاهان و برخی برای عوام فعالیت

Shiraz-Beethoven.ir

در این فصل می خوانیم:

* حملة مغول تحولات عظیم فرهنگی در پی داشت. این تحول در موسیقی به صورت استحاله موسیقی خراسان در بدنه عظیم تر موسیقی ایران و پیدایش مکتب منتظمیه نمایان شد.

* اساس مکتب منتظمیه در تقسیم ذی الکل به ابعاد ۱۷ گانه، تعریف مدهای موسیقی تحت عنوان ادوار بر اساس چگونگی فواصل ذی الاربع و نمایش آن ها بر روی دوایر است.

* برای اولین بار، ترکیب ادوار و زمینه های اولیه تشکیل دستگاه در این دوران و در درةالتاج توضیح داده شده است.

در میان اوج و حضيض های تاریخ، نوبت به فصل تاریک حملة مغول رسید که در سال ۶۱۶ آغاز شد و تا ۶۲۲ به طول انجامید و منجر به ویرانی های بزرگی بالأخص در خراسان و ماوراءالنهر شد. «پس از مرگ چنگیز، سرنگونی عباسیان (۶۵۶ ه.ق.) و تشکیل سلسله ایلخانان، این بار نیز مانند دو برهه تاریخی قبل، یعنی حکومت